

LEVEN
TUSSEN
GOED
EN
KWAAD

SIMON J. DINGEMANSE

LEVEN TUSSEN GOED & KWAAD

*Denken over God en het goede leven
bij ervaringen van zinloosheid*

Uitgeverij Boekencentrum, Zoetermeer

Bij de productie van dit boek is gebruikgemaakt van papier dat het keurmerk Forest Stewardship Council® (FSC®) draagt. Bij dit papier is het zeker dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid. Ook is het papier 100% chloor- en zwavelvrij gebleekt.

ISBN 978 90 239 7038 5
NUR 707

Boekverzorging Studio Anton Sinke, www.antonsinke.nl

Afbeelding omslag: de zondeval, afgebeeld direct onder het Mariabeeld bij de ingang van de kathedraal Notre Dame te Parijs. Foto Anton Sinke

© 2015 Uitgeverij Boekencentrum, Zoetermeer

Alle rechten voorbehouden

www.uitgeverijboekencentrum.nl

Voor mijn moeder
en in dankbare gedachtenis aan mijn vader

INHOUD

Woord Vooraf	9
---------------------	---

DEEL I: GOD EN MENS TUSSEN GOED EN KWAAD

1 Het lijden van mensen	13
Ervaringen van zinloosheid	13
Vragen die zich opdringen	16
Hoofd en hart	17
Wie is verantwoordelijk?	18
Is er ook zinvol lijden?	20
Zinloos lijden is wat anders dan zinloos leven	21
2 De vraag naar God	24
Beelden van God	24
Eigenschappen van God	27
Het goede tegen het kwade	29
3 Is God machtiger dan alles en iedereen?	33
Gods macht als voorzienigheid	34
Komt het kwaad bij God vandaan?	36
Invalshoeken vanuit Gods almacht	37
4 God is altijd goed	47
Chaos en schepping, kruis en opstanding	47
God is goed, maar de mens niet	51
Andere machten of goden?	60
‘Wat doe ik hier in Gods naam?’	63

5 Hoe gaan we om met kwaad, lijden en zinloosheid?	71
De wurm in de juttepeer	71
Het meest christelijke antwoord	74

6 Vergeving, verzoening, bevrijding	82
Drie kernwoorden	82
De laatste vraag	84

DEEL II: DE KUNST VAN GOED LEVEN

7 Een kleine ethiek van de opstandigheid	91
Wat is goed? Wat is kwaad?	91
De speelvelden van het leven	95
Tien wegwijzers naar het goede leven	87
De elfde wegwijzer	149
Slotwoord	152

Dankwoord	157
------------------	-----

Literatuur en films	158
----------------------------	-----

WOORD VOORAF

Er zijn genoeg mensen die door al het kwaad in de wereld het geloof in God vaarwel hebben gezegd of dat geloof afkeuren of voor onmogelijk houden. Veel gelovigen ervaren ook dat hun geloof onder druk wordt gezet door ervaringen van lijden. Het komt allemaal zo zinloos over en God lijkt daardoor ver weg of toenemend afwezig en dreigt zo te vervagen. De mening dat onze wereld niet meer is dan een draaiende bol in een leeg universum zonder betekenis heeft daardoor altijd aanhangers gehad. In onze tijd misschien meer dan ooit, zeker in onze westerse cultuur.

Aan de andere kant kunnen mensen ook veel goeds in hun leven ervaren. Goede relaties die gevuld zijn met liefde en vriendschap geven zin aan je leven. Spelende en lachende kinderen kunnen je een geluksgevoel geven. Iets moois zien of zelf maken kan veel voldoening schenken. Je ontvangt dan het goede leven als een kostbaar geschenk. Gelovige mensen zien dat vaak als een zegen en danken God ervoor. Deze zegen is voor hen de bevestiging dat God werkt in de wereld en in hun leven.

Zo leven wij tussen goed en kwaad. Beide kunnen een sterke indruk op ons leven maken en samen schudden ze ons heen en weer. Deze ingrijpende ervaring van tegenstrijdigheid in ons bestaan kan ons tot grote twijfel brengen en zelfs tot vertwijfeling. Van oorsprong is het woord twijfel te herleiden tot de woorden twee en twist en dat duidt op een innerlijke strijd.

Dit boek wil – met behulp van enige literatuur op dit gebied – een klein handvat bieden bij het (samen) nadenken over vragen rond God, lijden en het goede leven. Ik wil hierin dicht bij de menselijke ervaring blijven en recht doen aan gevoelens, maar ook goed het verstand gebruiken en tevens Bijbel en christelijk geloof mee laten spreken.

De bedoeling van dit boekje is niet God te verdedigen tegenover het kwaad en het bevat ook geen oplossingen voor de bittere raadsels van het leven, want die zijn naar mijn mening niet te geven. Nee, ik wil alleen de

zoektocht die veel mensen ondernemen, verhelderen en met behulp van wegwijzers een richtingsgevoel ontwikkelen voor hoe we zinvol zouden kunnen leven tussen goed en kwaad.

De gespreksvragen die aan het einde van elk hoofdstuk te vinden zijn, willen helpen om bewust aan die zoektocht deel te nemen, wellicht in gesprek met anderen als er in een kring gelezen wordt. Ook geef ik een aantal filmtips om op een andere manier verdieping te zoeken bij bepaalde invalshoeken.

Bijbelcitaten geef ik vaak in de Naardense Vertaling (NV) en soms ook in de Nieuwe Bijbelvertaling (NBV).

Dit boekje heeft zijn dienst bewezen als het kan helpen een goede weg te vinden in deze tegenstrijdige wereld, ondanks alle vragen die blijven.

Simon Dingemans, juni 2015

DEEL I

GOD EN MENS TUSSEN GOED EN KWAAD

1 HET LIJDEN VAN MENSEN

Ervaringen van zinloosheid

We hoeven geen grote fantasie te hebben om allerlei verschrikkingen te bedenken die in de wereld plaatsvinden en die mensen (en dieren) overkomen. Iedereen weet daar uit berichten of uit eigen ervaring over mee te praten.

Het maakt wel uit of je als toeschouwer op televisie beelden ziet van een vernietigende tsunami of dat de politie bij je aan de deur is om je te vertellen dat je kind door een auto is overreden. In het eerste geval worden tienduizenden mensen weggevaagd en gedood, waaronder ook kinderen, en dat geeft een schok en vervult je met afgrijzen, maar het blijft toch min of meer op afstand. Je bent een toeschouwer die meer of minder aangedaan is. Je kunt de televisie uitzetten en proberen je aandacht op andere zaken te richten. In het tweede geval vindt er een hevige aardbeving plaats in je eigen leven en wordt alles ondersteboven gegooid, je wereld staat stil. Paniekgevoelens maken zich van je meester en emotie golft door je heen of je raakt in een shock. Er is geen afstand mogelijk en het lukt niet meer ergens anders aan te denken. A.F.Th. van der Heijden bracht dat onder woorden in zijn requiemroman *Tonio*:

Ik voelde me wegzinken in het soort korrelig wemelend halfdonker dat vaak aan flauwvallen voorafgaat. Mijn organen werden samengeperst, en ik moest bijna overgeven. Het kan zijn dat op hetzelfde moment een dierlijk huilende Mirjam de trap op schoot, zich eerst langs de agent wringend en vervolgens langs mij. Ik heb er geen duidelijk beeld van behouden, alleen de gewaarwording van iets wervelends, waar een hoog jankend geluid uit opsteeg. Als het zo is gegaan (Mirjam kan het niet bevestigen, voor haar is dit nog meer een zwart gat), dan is zij via de overloop naar Tonio's kamer gerend. Het was

daar dat ik mezelf terugvond. Mirjam zat op de rand van het bed sidderend van de huilkrimp haar sokken aan te trekken. Haar radeloze gezicht. (...) O God, sleep hem erdoorheen. Niet voor mij. Voor Mirjam. Voor Tonio zelf. En ja, ook voor mij, al verdiende ik het niet. (Van der Heijden 2011, 33v)

Zowel bij de televisiebeelden als bij het bericht aan de voordeur kunnen gevoelens van zinloosheid zich sterk aan je opdringen. De heftigheid van deze gevoelens zal bij de ouder van het overreden kind waarschijnlijk groter zijn dan bij de televisiekijker die beelden ziet van de tsunami.

Met zinloosheid bedoel ik dat het leven geen betekenis meer voor je heeft. Je begrijpt er niets meer van en elke waarde van het leven lijkt te zijn vervallen. Leven met zulke ervaringen van kwaad en intens lijden is voor je besef onhoudbaar en doelloos. Het dient tot niets. Zo'n leven zou er niet mogen zijn, want het is nergens goed voor. Dat roept vervolgens diepe bestaansvragen op. Wat is dit voor wereld waarin zulke dingen voorkomen? Waarom gebeurt dit? Is het bestaan van mensen dan niets waard en alleen maar overgeleverd aan toeval en willekeur? Kun je dan niet beter dood zijn?

Als je in een geloofstraditie leeft, kunnen die ervaringen van zinloosheid een besef van godverlatenheid in je wakker roepen. Misschien begint diep binnen in je twijfel aan het bestaan van God te knagen. Het kan ook zijn dat je inwendig of hardop begint te schreeuwen naar God of misschien ben je met stomheid geslagen en heb je geen enkel adres meer om je wanhoop naar uit te schreeuwen. C.S. Lewis schreef na de dood van zijn liefste:

Maar ga eens tot Hem als je Hem wanhopig nodig hebt, als alle andere hulp tevergeefs is, wat vind je dan? Een deur, die voor je neus dichtgeslagen wordt en binnen het schuivende geluid van een grendel, een dubbele grendel. Daarna stilte. Je kunt evengoed weggaan. Hoe langer je wacht, hoe dreigender de stilte wordt. Er is geen licht achter de vensters. Het huis kan wel onbewoond zijn. Heeft er wel ooit iemand gewoond? Zo leek het soms, ja. En die indruk was even sterk als het omgekeerde nu. Waarom is Hij in tijden van voorspoed zo duidelijk als Gebieder aanwezig, en zo totaal afwezig als Helper in tijden van nood? (Lewis 1989, 9)

Bovenstaande voorbeelden betreffen zeer ingrijpend leed en gelukkig heeft niet iedereen daar directe ervaring mee. Maar ieder mens die zijn ogen en

oren open heeft, komt er in ieder geval indirect mee in aanraking. We zouden ook een inlevingsoefening kunnen doen. Stel je voor dat je langdurig hevige pijn hebt in je hoofd, zodat het niet of nauwelijks uit te houden is. Welk gevoel dringt zich naast die pijn dan aan je op? Ik stel me voor dat mijn leven helemaal opgeslokt wordt door die pijn en er helemaal geen ruimte meer overblijft voor iets anders. Als ik nog kan denken, dan denk ik: 'Als dit mijn bestaan moet zijn, dan is het onhoudbaar en dient het nergens meer toe. Als het zo moet, heeft mijn leven geen zin en kan ik er beter niet zijn.' Ik denk dat die indruk in diepste wezen onze ervaringen van kwaad en lijden stempelt: de indruk dat het leven zinloos is.

Als er mensen zijn die uit ervaring weten wat gevoelens van diepe zinloosheid zijn, dan zijn dat mensen die aan een zware depressie lijden. Alles is grijs en grauw en er is niets dat hen naar hun besef nog kan helpen om uit die vreselijke put te komen. Wat een diepe depressie betekent in een mensenleven is helder en overtuigend beschreven door de psychiater P.C. Kuiper, die zelf jarenlang aan een zeer ernstige depressie geleden heeft. In zijn boekje *Ver heen* heeft hij na zijn langzame genezing zijn ervaringen gedetailleerd opgeschreven en ik geef een korte passage weer uit zijn relaas:

Half vier heb ik het horen slaan, het zal nu toch wel eens vier uur zijn? Het is zeven over half vier. Ik moet weg, ik wil verdwijnen, ik wil dit niet voelen, er niet zijn, ik wil terug tot voor ik er was. Waarom is mijn vader, na eerst zijn vrouw en daarna zijn dochttertje aan de vliegende tering te hebben verloren, mijn moeder tegengekomen? Heb ik erom gevraagd te worden geboren? Als kind riep ik het al vaak uit in wanhoopsbuien: 'Ik wou dat ik nooit geboren was!' Ik zit in de val en ik kan er niet uit. Ik wil vluchten, maar ik kan nergens heen. Ik had in deze ellende niet hoeven te raken, wanneer ik me op tijd had bekeerd en naar Gods geboden zou hebben geluisterd. Dan doet de paniek alle stoppen doorslaan. Ik stuif naar buiten, de kamer uit, krijsend: 'God, God!' Dit is niet uit te houden. Ik schreeuw tegen de verpleger: 'Zie je niet dat dit de hel is?' (...) De diepste put waar ik in val is de gedachte dat zelfs God me niet helpen kan, want Hij kan niets ongedaan maken en die hemellichamen, bewogen door de tijd, zijn Hem verre de baas. Ik ben een woord dat moet worden uitgegumd, een vers dat nooit had moeten worden gezongen. Ik kan het Niets nooit meer in, want ik ben er. (Kuiper 1988, 104)